

A horizont kérdése: Diák Verzió

Interjú Zádori Zsuzsával a Verzió Nemzetközi Emberjogi Filmfesztivál alternatív tanóráiról

Kádár Anna

A Verzió 2004 óta mutat be dokumentumfilmeket. Mint a fesztivál honlapján is olvasható, célja, „hogyan bemutassa az emberi létállapotokat, hogy több szempontból és kritikusan nézze és láttassa a világ állapotát, annak sokféleségét és a végbemenő változásokat. A filmfesztivál, valamint a hozzá kapcsolódó kulturális és közösségi rendezvények révén segíteni kívánja a film iránt érdeklődők emberi jogi és dokumentumfilm ismereteinek növelését.”

A fesztivál szervezői kezdetektől fogva fontosnak tekintették, hogy a filmeket diákoknak is bemutassák. 2004 óta a Verzió munkatársai előadásokkal, vitafórumokkal, alternatív tanórákkal egybekötött dokumentumfilm-vetítésekkel járulnak hozzá a történelem, irodalom, mozgóképkultúra és médiaismeret és társadalomismeret tanításához. „Mivel a film a maga speciális eszközeivel kiváló szemléletformáló eszköz, átélhetővé, élményszerűvé teszi, ezáltal megkönnyíti az elvont tartalmak megértését – demokrácia, diktatúra, haza, nemzet, emberi és polgári jogok –, ily módon kiválóan illeszkedik a középiskolák társadalomismeret moduljába” – szól krédójuk. A filmek a fesztivál után is megtekinthetők az OSA Archivumban (előzetes egyeztetés alapján tanítási óra keretében) csoportosan is.

Zádori Zsuzsát, a Verzió munkatársát, 2004 és 2007 között igazgatóját, a fesztivál programjának kialakításával, a filmjeinek tanórai felhasználásával kapcsolatos kérdésekkel kerestem fel.

*

Milyen szempontok alapján állítjátok össze a Verzió programját?

– Ma sem mondhatok mást, mint az indulásunkkor: Célunk „bemutatni az emberi létállapotot”, amit a francia kevésbé fellengzősen „condition humaine”-nek nevez. Szeretnénk

szembesíteni a nézőt az emberiség mai állapotával, így például a szegénységgel, a migráció, a prostitúció, az állami erőszak problémáival. Ezek önmagukban sokszor csak üresen kongó hívószavak. Mi nem propagandafilmeket mutatunk be, még ha egyébként sokszor egyet is értünk azok céljaival, például a szegénység elleni küzdelemmel, a környezetvédelemmel vagy a gyermekmunka felszámolásával. A mi filmjeink nem ügyeket képviselnek, hanem az emberi viszonyokat láttatják. Az aktivizmus fontos dolog, de mi jó filmeket akarunk bemutatni, amelyek – amellet, hogy kérdéseket vetnek fel és elgondolkodtatnak – vizuális élményt is nyújtanak. Azt reméljük, a nézőink saját véleményét formálnak a látottakról.

A Verzió ugyan emberi jogi filmfesztivál, de nem korlátozzák szigorú műfaji, tematikai vagy földrajzi határok. A sokszínűség a célunk. A filmeket egyrészt a kiírás alapján beérkező alkotások közül válogatjuk ki, másrészt magunk is járunk fesztiválokra, és onnan tallózunk. A témája alapján fontosnak, aktuálisnak, filmnyelvi szempontból különösen érdekesnek tartott alkotásokból szemezgetünk.

1989 táján nagyon sok olyan magyar dokumentumfilm készült, amit azért néztek meg rengetegen, mert bemutatott témáiról előtte nem lehetett beszélni. Ezek traumafeldolgozó filmek. Előfordul azonban, hogy ezek a maguk idejében fontos alkotások ma már filmként nem működnek. Miközben nincs hitelesebb egy tekintetnél, tudomásul kell benni, beszélő fejekből ma már nem kér a közönség, vizuális ingerek nélkül nem lehet őt megszólítani. A Verzió kreatív dokumentumfilmeket mutatunk be, amelyek kellőképpen erősek filmnyelvi és társadalmi szempontból is. Nem elég, ha egy film gyönyörű, lírai, de közben nem megy elég közel a társadalmi problémákhoz, és egy fontos témát bemutató film sem állja meg a helyét önmagában, ha például didaktikus vagy propagandaízű.

Már a legelső Verzió óta szerveztek diákoknak vetítéseket. Mit jelent ez pontosan?

– A Diák Verziót a kezdetek óta mint alternatív tanórák sorozatát hirdetjük meg. Nemcsak vetítésére hívjuk meg az osztályokat, hanem a filmekhez kapcsolódó, szakértők által moderált beszélgetést, vitát, tanórát is tartunk. Arra törekszünk, hogy a diákok saját maguk dolgozzák fel a látottakat. Nem frontális előadásokat tartunk, hanem azt szeretnénk, hogy a gyerekek maguk mondják ki, vitassák meg, miről is szólt a film.

A vitakultúra oktatására, az önálló véleményformálás begyakorlására is alkalmasak ezek a tanórák. Nálunk még nem tanítják tudatosan az érvelést és a dialógust, nincs retorikaoktatás, miközben külföldön – okkal – nagy súlyt fektetnek rá. Egy-egy osztályon

belül is rengeteg nézőpont lehetséges, így nemcsak a film témájához, hanem az egymás közötti világnézeti, kulturális szakadékokhoz is megtanítanak viszonyulni ezek a beszélgetések.

A vitákon az a szándékunk, hogy ne alakuljon ki a mindentudó tanár és a tudatlan diák sablonos helyzete, hanem párbeszédéből bontakozzon ki a „tanóra” témája. Körülbelül 40 tanárral állunk kapcsolatban, akik minden évben hoznak középiskolás osztályokat.

Mi alapján állítjátok össze a Diák Verzió programját?

A filmek témájuk és hosszuk alapján kerülnek be a Diák Verzió programjába. A témaválasztás kapcsolódhat például egy-egy film aktualitásához. 2005-ben volt a második világháború végének 60. évfordulója, ezért olyan filmeket választottunk, amelyek ezzel kapcsolatosak. 2006-ban az '56-os forradalom 50. évfordulója volt, erre külön válogatást mutattunk be archív filmekből. *[Lásd az interjúban kiemelt filmek tartalmi összefoglalását!]*

Mindig vannak magyar és külföldi vonatkozású filmek, de hangsúlyosabb a külföldi filmek jelenléte. Érdekes dolog, hogy a magyar közvélekedés meglehetősen zárt abból a szempontból, hogy milyen témákat tartunk fontosnak. Egy gyarmatbirodalmi múlttal rendelkező országban, például Hollandiában vagy Nagy-Britanniában, ahol szoros, sőt a bevándorlók révén közvetlen kapcsolat áll fenn az afrikai, közel-keleti, ázsiai országokkal, egészen másutt húzódik az érdeklődés horizontja, jobban magukénak érzik a világ globális vagy a nekünk távolinak tetsző problémáit. Azt szeretnénk, ha nálunk is mind többen érdeklődnének a távoli történések iránt, és ne csak a magyar, de a világ más tájainak emberi jogi kérdéseiről is képesek legyenek felelős véleményt alkotni. Fontos az is, hogy a kiválasztott filmek személyesen megérintsék a gyerekeket. Úgy tapasztaljuk, jobban bevonódnak azokba a filmekbe, amikben kortársaik szerepelek. De ügyesen kell válogatni, mert a kamaszok például nem vevők a 12–13 éves korosztályról szóló filmekre. Korábban én is tanítottam, ezenkívül gyakorló anya vagyok, szóval tudom, hogy nagyon sok múlik a jó válogatáson.

Hogyan kell jelentkezni, mi a tanórák menete?

– Egy az időpontokat, a filmeket és a meghívottakat is feltüntető „órarendet” küldünk el az iskoláknak, ez a mi „ajánlatunk”, erre lehet jelentkezni. Vetítések két helyszínen vannak: az

OSA Archivumban (Bp., V. ker. Arany János utca 32.) és a közeli Toldi Moziban. Persze kérések alapján a program később módosítható, kellően rugalmasak vagyunk. Egyelőre csak középiskolásoknak hirdetjük meg diákprogramunkat, ugyanis az alternatív tanórák bizonyos fokú felkészültséget feltételeznek. A bejelentkezés után megkeressük a tanárokat, megkérjük őket, beszéljenek a diákokkal előre a filmről, például tegyenek fel kérdéseket a bemutatott témával kapcsolatban, adják ki a diákoknak feladatként, hogy végezzenek gyűjtést, saját kutatást. 2006-ban vetítettük a *Favela Rising* című filmet, ami Brazíliában játszódik és nagyvárosi nyomornegyedekről szól, egy olyan helyi gyökerű mozgalomról, mely a zene hatalmával próbálja felrázni a favelák lakóit. Én itt például kiadnám feladatnak, hogy gyűjtsék össze, mit tudnak Brazíliáról, keressék meg, mi az a favela. A fiam, aki 12 éves, épp most kapott kutatási feladatot, és imád gyűjteni. Szerintem a kutatás maga is olyan tevékenység, amit minél többet kell gyakorolni.

Hogyan néz ki a helyszínen az óra?

A szakértő előadó még a vetítés előtt bevezeti a filmet. Minél inkább felkészülnek a diákok, annál jobb, mert a legtöbb alkotás nagyon nehéz élethelyzetekről, bonyolult társadalmi konfliktusokról, megrázó történetekről szól, amelyek könnyebben megérthetők és kezelhetők, ha nem a vetítésen találkozunk velük először. A Haver Alapítvány például a *Híd a Wadi fölött* című filmhez egyenesen óravázlatot készített. A mozi az izraeli–arab konfliktust dolgozza fel egy a tolerancia jegyében alapított, arab és zsidó gyerekeket közös osztályban tanító, kísérleti iskola bemutatásával. A Haver Alapítvány képviselői már a vetítés előtt is tartottak előkészítő órát, kérdőívekkel, vetítéssel, vitával, szóval ők dicséretesen jól kidolgozták a filmhez kapcsolódó tematikát.

A diákok elemzéseit a fesztivál honlapján is közzé tesszük. Olvastam néhányat, nekem azok voltak a kedvenceim, amik éppen az arab–izraeli konfliktusról íródtak. Érződött, hogy annyira bevonódtak a diákok, hogy még azok is véleményt akartak alkotni, akik nem is látták a filmet.

– Igen, ezeket főleg a II. Rákóczi Ferenc Gimnázium diákjai írták. Ők angolóra keretében jönnek azóta is a fesztiválra. Náluk az volt a feladat, hogy gyűjtsenek szavakat a filmekből, és aztán ezekkel a kulcsszavakkal kell fogalmazást írniuk: filmkritikát, társadalomkritikát,

esszét. Ezenkívül még utána is egy vagy két órán keresztül a filmek témáit dolgozzák fel az órákon, beszédgyakorlat keretében.

A Verzió filmjei hogyan illeszthetők a történelem és társadalomismeret oktatásába?

– Sok helyről kapunk visszaigazolást – legutóbb az Alternatív Közgazdasági Gimnáziumból kerestek meg, hogy egy-egy filmet többször is felhasználnának, esetleg beépítenék a történelem- vagy társadalomismeret-tantervükbe. A társadalomismeret- és a történelemórák feladata bizonyos alapkompenciák, mint például az önálló véleményalkotás a vitaképesség fejlesztése. Mindez nálunk a mozgókép „olvasása”, a látottak értékelése révén valósul meg. De ezenkívül például a demokrácia intézményei, működése vagy egyes történelmi események is jól taníthatók ezeken a filmekeken keresztül. A *Frontvonalak – Laosz* című film például a hmongokról szól, akik a hatvanas években az amerikaiak oldalán vettek részt a vietnami háborúban, és ezért még ma is rejtőzködniük kell a világ előtt. Egy másik film, amit kiemelnék, az *Észak-Korea – Egy nap az életben*, amely a diktatúrákban élő nép látásmódját állítja szembe a külső szemlélőével, azzal, hogy narráció nélkül végigkíséri egy észak-koreai család napját és hagyja, hogy a dolgok úgy történjenek, ahogy azt a szereplők be szeretnék mutatni. Azért érdekes, mert az ő szempontjából a film a fegyelem, a rend, a kollektívizmus ideális társadalmát mutatja be, míg a nyugati néző az elnyomás fájdalmas, szívszorító dokumentumát látja. Ezzel kapcsolatban például feltehető a kérdés: mi leplezi le az embernyomorító diktatúrát a filmben, ha mindenből a legjobbat mutatja? Az erről szóló beszélgetésen a diákok maguk fogalmazták meg, hogy a nem valós, a hazug kép.

Milyen terveitek vannak a diákvetítésekkel kapcsolatban?

– A Verzió diákvetítéseinek egyik példaképe a cseh *One World Festival*, amely elsősorban emberi jogi témájú filmeket mutat be. Itt a diákprogramhoz teljesen különálló szervezés kapcsolódik. Külön tanítási anyagokat alakítottak ki, melyeket a filmekkel együtt egész évben utaztatnak az ország különböző iskoláiba. A fesztivál prágai központú, de országszerte rendeznek vetítéseket. Ráadásul amiatt, hogy már híre ment a fesztiválon bemutatott alkotásoknak, a szervezés már hálózatszerűen működik, különböző iskolák, helyi közösségek, kollégiumi körök maguk hívják meg a filmeket. Jó lenne, ha mi is már itt tartanánk, de egyelőre még csak kevesebbre vállalkozhatunk. Ezzel együtt állíthatom, azok, akik részt

vettek diákprogramunkban, nem csalódtak és felettébb hasznos találták alternatív óráinkat. Ezt bizonyítják az évről évre visszatérő diák és tanár „vendégeink”.

*

Az interjúban kiemelt filmek összefoglalása

2007

Híd a Wadi fölött / Barak Heymann & Tomer Heymann / Israel / 2006 / 57 min

Izrael, Nyugati-part, Kara falu, vegyes lakosságú település. 2004-ben az arab és zsidó szülők közös összefogással kétnyelvű iskolát alapítottak az Ara-völgyben. A kezdeményezés jó szándékról és változtatni akarásról tanúskodik, a szülőknek mégis óriási akadályokkal kellett megküzdeniük, sőt védekezni kényszerültek a kételkedőkkel és a terv ellenzőivel szemben. A falu arabok lakta részében álló iskola a Híd a Wadi Fölött nevet viseli. A film az alapítástól kezdve egy teljes éven át kíséri nyomon a szülők, a gyerekek és tanáraik békés együttélésért folytatott küzdelmeit. A tanárok sok időt szánnak az egymás iránti tisztelet tanítására, közös kirándulást szerveznek a mecsetbe és a Siratófalhoz. Több szülő szerint az iskola túl messzire megy az integrációban, amikor egymás vallási ünnepein való részvételre hívja a diákokat. Van-e jövője az iskolának, van-e esély a megbékélésre?

2006

Afro Reggae / *Favela Rising* / Jeff Zimbalist és Matt Mochary / amerikai–brazil / 2005 / 80 perc

A film bemutat egy embert és egy mozgalmat, egy megosztott várost és egy egyesülő városnegyed. A film hőstét, Andersont családtagjainak és barátainak halála kísérti: mindannyian gyilkosság áldozatai lettek. Anderson Sá egykori drogdíler ifjúsági mozgalmat indít el maga körül Rio de Janeiro legrettegettebb nyomornegyedében. Hip-hop zenéjével, az utca ritmusával és a fekete-afrikai tánccal rázza fel a közösséget, hogy ne tűrjék a drogbandák zaklatásait, a rendőri erőszakot és az elnyomást. A remény hajnalán Sá végzetesnek látszó balesete azzal fenyeget, hogy a nyomornegyedbe visszatér a kilátástalanság.

Frontvonalak - Laosz / *Frontlines-Laos* / Ruhi Hamid / angol / 2005 / 30 perc

Az angol filmrendező megrázó filmje ismeretlen világba kalauzolja a nézőt. Laosz hegyvidéki dzsungelében él egy nép, a hmongok, akik nemcsak üldözőik elől menekülnek, hanem az egész világ elől rejtőzködnek – immár húsz éve. A hmongok közösségét azért is fel kell fedezni, hogy megmenekülhessenek az éhínségtől és a kezeletlen betegségektől. A rejtekhely, a hegyvidéki falu a vietnami háború vége óta létezik. A hatvanas évek végén a laosziak egy csoportja az amerikaiak oldalán vett részt a háborúban. A Pathet Lao győzelmét követően az amerikai hadsereg távozott, helyi segítők, a hmongok viszont közellenséggé váltak a kommunista országban: a hadsereg vadászik rájuk. Számukra a háború mindmáig tart. A filmrendező felfedezőútra indul, hogy megmutassa, milyen ellentmondásos következményei lehetnek a külső katonai beavatkozásnak, amelyet a segítségnyújtás nevében hajtanak végre. Feltárja, hogy a „szabadságot mindenkinek” elvének hirdetői, amennyiben csak saját szabadságukkal törődnek, megtevesztik a világot. A film csúcspontja az a jelenet, amikor a forgatócsoport találkozik a falu lakosságával, akik több mint húsz éve nem találkoztak senki idegennel. A hmongok második-harmadik generációja él és nő fel immár ebben a börtönben. Döbbenetes erejű film, szolgáljon tanulságul a másokon segíteni akaróknak.

1956 a szemtanúk, a Kádár-kor és az 1989-es rendszerváltók szemével (dokumentumfilmek, amatőr felvételek, filmhíradók, video szamizdat)

A forradalom képei (6 perc)

Archívumok mélyéről 2005-ben előkerült, eddig nyilvánosan nem vetített felvételek 1956 októberéből–novemberéből.

1956 a BBC kamerájával (14 perc)

A forradalom utolsó napjaiban forgatott a BBC stábja Sopronban, Győrben, Magyaróváron és az osztrák határon. Forradalmárok és az óvári sörtűz túlélői nyilatkoztak George Mikesnek. A film 56 egyik legmegrázóbb dokumentuma. Angol hang, magyar felirattal.

'56 budapesti amatőr filmesek szemével (kb. 10 perc)

Szilas József, Dudás László, Ivándy Gyula és mások megrázó erejű képei a szétlőtt Pesten és Budán készültek a forradalom napjaiban, 56 telén és 57 tavaszán. Romok, temetések,

kórházak, temetetlen hullák és sírok az utcákon. A harcok főbb helyszínei az amatőr filmesek tekercsein. Amatőr filmek, néma.

1956–1957 – '58-ból nézve (10 perc)

Május elsejei fölvonulásokon és április 4-diki ünnepeken Kádár János százezrek előtt értékeli a helyzetet: „a munkásosztály győzelmet aratott az októberi ellenforradalmi támadás fölött.”

1956 – a rendszerváltás előtt, 1988-ban és 1989-ben (kb. 20 perc)

Ellenzéki tüntetések 1988-ban: június 16-án, Nagy Imréék kivégzésének napján és október 23-án, a forradalom kitörésének napján. 1989. június 16.: Nagy Imre és társai újratemetése a Hősök terén és a 301-es parcellában. Részletek a Fekete Doboz felvételeiből.

2005

A II. világháború befejezésének évfordulójára összeállított sorozat:

2 vagy 3 dolog, amit tudok róla / 2 oder 3 Dinge, die ich von ihm weiss / Malte Ludin,
Németország / 2004 / 87 perc

A film egy náci háborús bűnös családját mutatja be hatvan évvel a második világháború befejezése után. A filmrendező édesapja, Hanns Ludin 1941-től a csatlós Szlovákiában a Harmadik Birodalom teljhatalmú minisztere, a végső megoldás „technikai kivitelezésének” irányítója. Az ő szervezése alatt folyt a szlovákiai zsidóság deportálása, koncentrációs táborokba szállítása, meggyilkolása. 1947-ben Csehszlovákiában háborús bűnökért halálra ítélték és felakasztották.

A filmrendező Hanns Ludin legfiatalabb fia. Noha az apa háborús cselekedetei közismertek, más-más családtörténet bomlik ki család három generációjának visszaemlékezéseiből. Az özvegy, a gyerekek és a gyerekek gyerekei néznek szembe a múlttal és magukkal, archív családi fotók és náci propagandafilmelek segítségével. Az eredmény ez a mély, személyes film egy német családról – példamutató bátorságukról.

A koncentrációs táborok emléke / Memory of the Camps / Sidney Bernstein, Nagy-Britannia
/ 1945 / 58 perc

A film a német koncentrációs táborok felszabadítását dokumentálja haditudósítók felvételeiből építkezve. A nyersanyagot a felszabadító Szövetséges Csapatok filmfelvevői

rögzítették, ezeket 1945 folyamán Londonban gyűjtötték össze. Alfred Hitchcock-ot kérték fel rendezőnek, szerkesztőnek. A film narrációja 1985-ben készült. Döbbenetes erejű film, szolgáljon tanulságul az utókornak 60 évvel a II. világháború vége után.

Németország képei / *Deutschlandbilder* / Hartmut Bitomsky, Heiner Mühlenbrock, Német Szövetségi Köztársaság / 1983–84 / 60 perc

Náci kisfilmek, ún. kultúrfilmek szolgáltatják a film nyersanyagát. Mindegyikük az önbizalomtól duzzadó Németországot ábrázolja, ahol a nép természetszerű, szorgos, újtó s egyben hagyománytisztelő – a fennálló nemzetiszocialista rezsim híve. A film a képek erejével szól a náci diktatúra törekvéseiről, egyben a náci propagandagépezet működéséről.

A Goebbels-kísérlet / *Das Goebbels-Experiment* / Lutz Hachmeister, Németország / 2004 / 107 perc

Joseph Goebbels (1897–1945) Hitler propagandaminisztereként a náciizmus „marketingese” volt. Megrögzött manipulátor és hazudozó, a propaganda génusza – mindkét állítás közzájön forog. A film egy politikus portréja, egy „médiapolitikusé”, aki folyamatosan kamerára szabta az életét mint nemzeti szocialista, egészen feleségével és gyerekeivel elkövetett kollektív öngyilkosságáig. A film képileg a náci párt 1937 és 1945 között készített propaganda- és más filmfelvételeiből, Goebbels családi felvételeiből, szöveg szinten pedig Goebbels különös gonddal válogatott naplóbejegyzéseiből építkezik.

2004

Észak-Korea – Egy nap az életben / *Noord Korea, Een Dag Uit Het Leven* / Pieter Fleury, Hollandia / 2004/ 48 perc

A film az idegenek elől elzárt ország életéről tudósít. A narráció nélküli dokumentumfilmben a phenjani szövönő, Hong Sun Hui családja vezeti be a nézőt a Szeretett Vezér, Kim Dzsong Il impériumának mindennapjaiba. Minden kép a totalitárius gépezet működéséről beszél: a családi történetek is átítatódnak a vezér imádatával. A nappaliban a Nagy Vezér képe, sőt kettő a családi fényképek helyén, azt porolgatja szeretettel a férj. Az óvodába menet anyuka és kislánya az amerikaiak megöléséről dalolgat, az óvodában Hong kislánya megtanulja, hogy a virágoknak a Napra, neki pedig a Nagy Vezér szeretetére van szüksége ahhoz, hogy nagyra nőjön. A varrodában a munkásnőket indulók lelkesítik uniformisvarrás közben, az

áramszünetet pedig kritika-önkritika félóraként hasznosítják. Az észak-koreai vezetőknek is tetszett a film, mint ami hitelesen ábrázolja kommunista népük szüntelen boldogságát.